

Erik om friluftslivet på våra lärarutbildningar – något som har mer att önska

Vad följer av friluftslivundervisningen i idrottslärarutbildningen? – ett bidrag till diskussionen om villkoren för undervisning i friluftsliv på grundskola och gymnasium

Inledning

Friluftsliv debatteras allt oftare i skolsammanhang, inte minst i denna tidskrift, och mestadels har man visat på goda exempel från hur man kan förverkliga friluftsliv i skolan. Det är glädjande att förebilder bland lärare och skolor uppmärksammas i detta sammanhang, i synnerhet eftersom det verkar vara relativt ovanligt med friluftsliv i grundskolan och på gymnasiet i Sverige (Al-Abdi, 1984; Backman, 2004; Skolverket, 2005; Svenning, 2001). Idag är troligen de flesta idrottslärare medvetna om att det inte finns några krav på antal friluftsdagar i skolans styrdokument. Trots detta så är själva friluftslivundervisningen inte valfri i och med att den uttrycks som ett obligatoriskt undervisningsinnehåll i kursplanen för ämnet idrott och hälsa

(Skolverket, 2000). Detta är troligen ett av skälen till att friluftsliv har en mycket framskjuten position i den svenska idrottslärarutbildningen idag.

Bakgrund till studien

Det är just denna brist på samstämmighet mellan, å ena sidan, styrdokumentens intentioner och den premierade kunskapen inom idrottslärarutbildningen och, å andra sidan, den förverkligade undervisningen i ämnet idrott och hälsa som ligger bakom mitt intresse för att studera friluftslivundervisningen i den svenska idrottslärarutbildningen. Jag ska här presentera en kortare sammanfattning av några resultat av mina studier och diskutera några pedagogiska utmaningar som följer av dessa. För den som vill läsa om min senaste forskning hänvisar jag till min licentiatuppsats (Backman, 2007a) eller till mitt bidrag i Svebis

årsbok (Backman, 2007b). De frågor jag sökt svar på är: Vilken typ av friluftslivundervisning får studenterna erfarenhet av i idrottslärarutbildningen?; Vad har denna friluftslivundervisning för inverkan på studenterna och vad kan den bidra med när de börjar arbeta som idrottslärare?; och Hur kan man genom att utveckla friluftslivundervisningen i idrottslärarutbildningen stärka friluftslivet i grundskola och gymnasium?

För att söka svar på dessa frågor intervjuade jag under våren 2004 17 idrottslärarutbildare fördelade på 8 lärosäten spridda över landet. Dessa lärarutbildare var specifikt inriktade på att undervisa i friluftsliv och därmed hoppades jag att de skulle kunna bidra med mycket information i sökandet efter svar på mina frågor.

Den legitima friluftslivundervisningen

De flesta lärarutbildarna i studien betonade svårigheten i att enhälligt definiera friluftsliv och framhöll att detta kan betyda, och måste få betyda, olika saker för olika

människor. Trots denna medvetenhet blev det dock tydligt att var och en av de intervjuade idrottslärarutbildarna menade att vissa ingredienser var särskilt viktiga och att man därmed kunde tala om ett, mer eller mindre, legitimt friluftsliv. I beskrivningen av detta legitima friluftsliv använde man sig ofta av referenspunkter från idrottens värld och tog även, i viss mån, avstånd från värderingar inom idrotten. I huvudsak kan lärarutbildarnas uppfattning om det legitima friluftslivet beskrivas i fyra olika teman:

Naturupplevelse vs. tävling

Den generella uppfattningen var att naturupplevelsen är, eller borde vara, den verkliga innebörden i friluftsliv medan tävling uttrycktes som detsamma inom idrott. Detta kan illustreras genom följande citat av Eva som var en av de respondenterna i studien och vars namn har fingerats:

"...för mig är friluftsliv väldigt mycket en fråga om upplevelse utan krav på att prestera, där man kan delta på sina egna villkor." (Eva)

Denna uppfattning var dock inte helt enhällig, då några röster menade att det gärna får förekomma lite tävling även i friluftsliv.

"Det kan förekomma moment av tävling men det bör inte vara huvudsyftet med aktiviteten." (Per)

Det exklusiva vs. det ordinära

Två andra polariserade teman visade sig vara det ordinära friluftslivet och det exklusiva friluftslivet. Dessa blev synliga när samtalen handlade om i vilken typ

av miljö friluftsliv ska äga rum och vilka krav på erfarenhet, kunskap och fysisk förmåga det ställer på utövaren.

"...från ett utbildningsperspektiv är valet av miljö viktigt för att skapa intresse." (Staffan)

"Det är inte lika svårt att utöva friluftsliv på en skolgård som det är att vara långt borta." (Mats)

Det exklusiva friluftslivet visade sig vara speciellt värdefullt inom idrottslärarutbildningen medan det ordinära friluftslivet framhölls som det som är möjligt att förverkliga i vanlig skolmiljö.

Det nya vs. det genuina

I samtalen om innebörden av friluftsliv synliggjordes också, å ena sidan, det spartanska, opåverkade och rena livet nära naturen och, å andra sidan, friluftaktiviteter som sportifierats genom kommersialisering, medialisering och teknisk utveckling. Dessa teman har jag kallat det nya och det genuina friluftslivet, av vilka det senare framhölls som det mest värdefulla vilket Richards citat nedan får

illustrera:

"...utförsäkning är den del jag ser som minst förknippad med friluftsliv, eftersom det resulterar i ett enormt utnyttjande av den naturliga miljön med snökanoner, elektricitet, bilparkeringar och allt annat." (Richard)

Det praktiska vs. det teoretiska
Eftersom idrottslärarutbildarna befinner sig i en akademisk kontext kom en del av samtalen att handla om vad kunskap i friluftsliv består i. Två teman som då framkom har benämnts det teoretiska och det praktiska friluftslivet. Med det praktiska friluftslivet menas kroppslig förmåga och teknik i utförandet av friluftaktiviteter, något som prioriterades i förhållande till det teoretiska, dvs. läsandet, skrivandet och diskuterandet om friluftsliv i idrottslärarutbildning.

"Det är mycket tradition i det... vi lägger mycket tid på det (den kroppsliga och tekniska färdigheten i utövandet) och kraven är ganska höga." (Emma)

"...jag är inte övertygad om vetenskapligheten i friluftsliv...jag

tror på mycket upplevelser och inte för mycket teoretiserande." (Fredrik)

Nedanstående figur illustrerar friluftslivsutbildningen i den svenska idrottsläroverutbildningen som ett maktfält med inneboende krafter. Vissa av de teman som framkommit i intervjuerna dominerar över andra (indikeras av de tjockare pilarna) vilket är ett förhållande som jag menar kan få pedagogiska konsekvenser.

Man kan notera att flera av de teman som framkommit kan ses som ett uttryck för värden som härrör från såväl idrottens värld som den akademiska världen. Tävlings-, det nya friluftslivet och det praktiska friluftslivet kan ses som uttryck för den idrottsliga kontextens påverkan på friluftslivsutbildningen medan det teoretiska friluftslivet kan ses som ett uttryck för den akademiska kontexten. Tidigare studier har visat att idrottsliga logiker i form av fysisk prestation, konkurrens, selektion och rangordning tenderar att dominera i

samverkan mellan skola och idrott (Peterson, 2005). Mot bakgrund av dessa resultat vill jag därför peka på några pedagogiska frågor och utmaningar som jag menar att idrottsläroverutbildningens friluftslivsutbildning står inför.

Slutsatser och pedagogiska utmaningar

Friluftslivslärares i idrottsläroverutbildningen framhåller naturupplevelsen som friluftslivets essens vilket går i linje med hur man såväl i Sverige som i Norge officiellt definierar friluftsliv (Friluftsgruppen, 1999; St.meld., 1972). Studien visar dock också att man vid bedömningen av kunskap fäster stor vikt vid studenternas fysiska och tekniska förmåga att utföra friluftslivsaktiviteter. Det är möjligt, kanske också högst troligt, att studenterna upplever en motsägelse i att lära sig om naturupplevelse som friluftslivets innebörd medan en betydande del av examinationen (dvs det praktiska friluftslivet) i själva verket starkt begränsar möjligheten till naturupplevelse då man måste

fokusera på sina egna kropps rörelser istället.

Studien visar också att man i friluftslivsutbildningen inom idrottsläroverutbildningen värderar det exklusiva friluftslivet till förmån för det ordinära vilket uttrycks som det som är möjligt att genomföra i undervisning på grundskola och gymnasium. Det exklusiva friluftslivet framhålls som en förutsättning för att kunna skapa ett personligt intresse för friluftsliv hos studenterna. En fråga som följer av detta är vilka redskap studenterna har för att hantera övergången från att ha upplevt exklusivt friluftsliv i idrottsläroverutbildningen till att skapa undervisning i ordinarie friluftsliv i skolan.

Studien aktualiserar frågan om vad friluftslivsutbildningen i idrottsläroverutbildningen egentligen bör bestå i och på vilka grunder det bör bedömas. Är friluftslivet mer akademiskt ju mer otillgänglig terrängen är? Och är studentens

förmåga att till exempel åka skidor eller paddla ett viktigt mått på dennes kunskaper i friluftsliv? Jag tror att det är viktigt att man som student under idrottsläroutbildningen får uppleva det exklusiva friluftslivet men också att man, i större utsträckning än tidigare, lär sig skapa ordinärt friluftsliv under mer enkla och tillgängliga förhållanden. Och utan att förta vikten, eller reducera omfattningen, av det praktiska "görandet" i friluftsliv menar jag att studenterna i större utsträckning måste undervisas i, och bedömas på, förmågan att läsa, tala och skriva om friluftsliv under idrottsläroutbildningen.

Värderandet av det exklusiva friluftslivet visar också att studenterna utbildas efter logiken att "de-måste-lära-sig-att-tycka-om-friluftsliv-för-att-sedan-undervisa-i-det". Utan att reducera vikten av positiva upplevelser menar jag att det är viktigt att inse att vi genom ett par undervisningstillfällen inte kommer att kunna "omvända" alla studenter, kanske inte ens majoriteten av dem. Vi bör naturligtvis behålla och betona friluftslivets upplevelsedimension, men i betydligt större utsträckning än tidigare rikta uppmärksamhet mot att friluftsliv undervisning i grundskola och gymnasium inte är något som studenterna kommer att kunna välja att göra eller att inte göra. En professionell idrottsläroare bedriver undervisning som uppfyller målen för friluftsliv i styrdokumentet, oavsett om man personligen tycker om friluftsliv eller inte. Dessa förslag hoppas jag kan ligga till grund för en diskussion om innehåll och bedömningsgrunder i akademisk friluftsliv undervisning. I förlängningen kanske förslagen också kan utveckla friluftslivets självständighet gentemot idrotten inom idrottsläroutbildningen samt stärka dess position i grundskola och gymnasium.

Referenser

- Al-Abdi, A.M. (1984) Friluftsliv i innerstadens gymnasieskolor. En undersökning av hur friluftslivets verksamhets mål förverkligas i gymnasieskolan i Stockholms innerstad. Doktorsavhandling, Linköpings universitet, Linköping.
- Backman, E. (2004) Friluftsliv i skolan, i H. Larsson & K. Redelius (red) Mellan nytta och nöje. Bilder av ämnet idrott och hälsa, s. 173-188. Gymnastik- och idrottshögskolan, Stockholm.
- Backman, E. (2007a). Teaching and learning friluftsliv in Physical Education Teacher Education. Licentiatuppsats, Lärarhögskolan, Stockholm.
- Backman, E. (2007b). Att lära friluftsliv – en studie av friluftsliv undervisningen på den svenska idrottsläroutbildningen, i Patriksson, G. (red). Aktuell beteende och samhällsvetenskaplig idrottsforskning, SVEBI:s årsbok, Lund.
- Friluftslivgruppen. (1999) Statens stöd till friluftsliv och främjandeorganisationer. Stockholm:

Erlanders Gotab.

Peterson, T. (2005) När fälten korsas, Svensk Idrottsforskning 14 (3): 9-11.

Skolverket (2000) Kursplan för grundskolans ämne idrott och hälsa. Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret. Hämtad 070928 från <http://www3.skolverket.se/kioe/front.aspx?sprak=SV&ar=0708&infotyp=23&skolform=11&id=3872&extraId=2087>

Skolverket (2005) Nationella utvärderingen av grundskolan 2003, ämnet idrott och hälsa, rapport nr 253. Fritzes, Stockholm.

St. meld. (1972) Stormeldeting nr. 71 for 1972-73: Langtidsprogrammet for 1974-77 – Spesialanalyse nr. 6: Friluftsliv

Svenning, S. (2001) Friluftslivets verksamhet i skolan. Rapport, Dnr 2000:807. Skolverket, Stockholm.